

LÄRARHANDLEDNING

Hur man upptäcker och bekämpar

SENAST UPPDATERAD den 28 januari 2021

För dem av oss som växte upp under 1900-talet var framväxten av informationsåldern en avgörande social, kulturell och politisk erfarenhet. För ungdomar som nu tar steget in i vuxenvärlden kommer de problem och möjligheter som nästa steg i den utvecklingen för med sig att vara minst lika inspirerande och utmanande. Vi kan inte förutsäga framtiden, men vi kan se till att ungdomar får de färdigheter de behöver för att navigera dessa okända farvatten.

En skillnad mellan den värld som dagens skolelever kommer att ärva och den som deras föräldrars generation växte upp i är tillgången till information. För demokratiska samhällen har denna öppenhet varit en stor gåva. Vi har dock också sett att denna öppenhet kan missbrukas genom oavsiktlig spridning av felaktig information eller till och med genom spridning av avsiktligt planerad desinformation. Att lära ungdomar att navigera bland möjligheterna och farorna i detta föränderliga informationslandskap är en av de stora utmaningarna för både föräldrar och lärare i dag.

Målet med detta undervisningsmaterial är att ge högstadie- och gymnasielärare en utgångspunkt för samtal med eleverna om det hot som felaktig och vilseledande information utgör, bland annat mot folkhälsan, demokratin och samhällets kulturella och rättsliga normer. Det finns inga absoluta svar på de frågor som oundvikligen uppstår när man försöker utröna hur man kan skilja mellan sanning och lögn. Men förmågan att hantera tvetydigheter och dra slutsatser genom kritiskt tänkande är precis vad vi måste uppmuntra bland unga.

Därför innehåller lektionsplanerna i detta undervisningsmaterial inga föreskrifter eller självklara sanningar. Undervisningsmaterialet är snarare avsett att skapa diskussion. Genom debatt och utbyte kommer eleverna att ha möjlighet att experimentera med att avkoda mångfasetterad information, både på egen hand och som en del av ett samtal med sina jämnåriga. Denna förmåga är nödvändig för att de ska kunna bli ansvarsfulla medborgare på nätet och i samhället i stort. Eleverna kommer därför att få möta personer som Machiavelli, påven Urban II och dagens QAnon-konspirationsteoretiker. Genom fallstudier som belyser såväl historiska händelser som aktuella frågor kommer ungdomarna att få hjälp med att placera desinformationen i sitt sammanhang, både i den nutida världen och som ett historiskt fenomen. Vi hoppas att detta kommer att hjälpa tonåringar att utveckla sin intellektuella och personliga förmåga att hantera desinformation när de blir vuxna.

Lärare spelar en viktig roll i detta samtal. Kommissionen har fått många förfrågningar från lärarsamfundet om att utveckla ett undervisningsmaterial om desinformation, och hoppas att vi genom detta kan ge ett viktigt bidrag till den bredare diskussionen om hur man kan undervisa om desinformation. Vår metod bygger på egna erfarenheter av att studera och reagera på desinformation och felaktig information ur ett EU-perspektiv. I likhet med de elever som detta undervisningsmaterial vänder sig till försöker även vi att fortgående lära oss och se över vårt arbetssätt. Vi vill därför gärna ha återkoppling från dig som använder detta material.

Kontakta oss:

Syftet med undervisningsmaterialet är att introducera fenomenet desinformation för ungdomar genom att förmedla en förståelse för de hot som fenomenet medför, förklara hur eleverna kan ta reda på mer och skydda sig mot desinformation samt ge dem specifika exempel att studera närmare. Undervisningsmaterialet är fritt tillgängligt för alla skolor. Det kan visserligen anpassas och skräddarsys för alla åldersgrupper, men dess huvudsakliga målgrupp är tonåringar i åldern 15 till 18 år.

Hur använder man det?

Undervisningsmaterialet är tänkt att täcka **en eller två lektioner** för en genomsnittlig **högstadiе- eller gymnasieklass**.

Powerpointpresentationen innehåller länkar till flera videoklipp på Youtube. För en lektion bör ett eller två av dessa klipp räcka för att förmedla det huvudsakliga budskapet – men du kan använda de andra klippen om du har tid eller vill fördela materialet över flera lektioner. Du som lärare avgör själv vilka videoklipp som passar en viss klass bäst och leder till de intressantaste diskussionerna.

De aktiviteter som rekommenderas är följande:

Aktivitet	Tid (minst)	Föreslaget undervisningsmaterial
Att förstå desinformation (bilderna 5–24)	45 minuter	Powerpointpresentation, videotranskriberingar, interaktiv diskussion
Grupparbete (grupper på högst 5–6 elever) (bild 25)	15–25 minuter	Fallstudier (och Powerpointpresentation som referens)
Grupppresentationer och diskussion (bild 25)	25 minuter för varje grupp	Fallstudier
Sammanfattning och rekommendationer för fördjupning (bilderna 26–34)	5 minuter	Läslista

Om du har mer tid till ditt förfogande kan du gå djupare in på avsnittet om att förstå desinformation (t.ex. genom att ägna mer tid åt att titta på externa källor och diskutera de olika exemplen med eleverna) eller ägna mer tid åt grupparbetena.

- **Desinformation och dess hot mot samhället (bilderna 6–10):**

***Obs!** Exemplet som presenteras i undervisningsmaterialet kan användas som de är. Du kan leta fram andra fallstudier som är bättre lämpade för dina elever eller ge eleverna i uppgift att tillsammans i grupperna leta fram andra fallstudier. Försök att göra presentationen av dessa exempel så interaktiv som möjligt.*

- **Falsk forskning och antivaccinationsrörelsen** (samhället kräver att människor vid akademiska institutioner följer höga akademiska standarder, så det är viktigt att förstå varför standarderna behövs).

- **Myten om 5G och coronaviruset** (ett färskt exempel på hur illvilliga aktörer kan dra nytta av en krissituation, vilket i sin tur kan orsaka verklig skada). Enligt många konspirationsteorier som delas både på och utanför nätet orsakade 5G-mobilnät coronapandemin. Detta stämmer inte. 5G bygger på radiovågor och de orsakar inga virus.

  - **Coronavirusutbrottet** gav upphov till en våg av felaktig information, desinformation och konspirationsteorier, som i sin tur skapade en så kallad infodemi. Denna främjades av människors panik och desperata sökande efter förebyggande åtgärder, botemedel osv. Ofta sprids den falska informationen oavsiktligt, men i många fall sprids den av parter som försöker få fler klick genom att lägga upp så kallade klickbeten (omsorgsfullt utformade rubriker och historier som drar till sig uppmärksamhet).
  - **Känslomässig manipulation** genom att skådespelare används som överdrivna ”offer” i en situation för att framkalla starka känslor i stället för låta tittarna bilda sig en åsikt baserad på objektiv information från trovärdiga nyhetskällor.
- **Två modeller för hur desinformation fungerar (bilderna 11–15)**
    - **Motivera människor att stödja en idé/sak** – falsk forskning har underblåst rädslan för vacciner, vilket har lett till en ökning av antalet fall av mässling. Nämn att motiven även inbegriper politisk vinning, t.ex. när en smutskastningskampanj startas före ett val eller när en utländsk regering ingriper i ett annat lands val för att främja sina egna geopolitiska intressen.
    - **Överdriva skillnader för att underminera grupper sammanhållning/solidaritet** – det är svårt att rikta sig mot ett starkt och enat samhälle. Desinformation används för att splittra människor och överdriva interna skillnader och befintliga konflikter eller kontroverser.
- **Hur desinformation fungerar (bilderna 16–19)**
    - De sociala mediernas roll.
    - Tekniken gör att man lätt kan manipulera information och skapa nytt innehåll som verkar väldigt trovärdigt.
- **Hur bör man reagera på desinformation? (bilderna 20–24)**

Kritiskt tänkande innebär att alla måste göra följande:

    - Kontrollera **innehållet** – är fakta och siffror korrekta? Är artikeln partisk? Presenterar den fakta eller åsikter?
    - Kontrollera **mediekanalen** – känner du till den? Ser webbadressen märklig ut? Gå in på sidan *Om* – vem ligger bakom innehållet? Vem finansierar det? Vad säger andra pålitliga mediekällor?

- Kontrollera **upphovsmannen** – existerar denna person? Om det inte tydligt framgår vem som är upphovsman, är sannolikheten stor att även resten är en bluff. Om journalisten är välrenommerad kan man alltid hitta andra texter eller videor som han eller hon har gjort.
- Kontrollera **källorna** – använder upphovsmannen källor för att underbygga sina påståenden? Är källorna tillförlitliga (exempelvis väletablerade och respekterade mediekanaler eller välkända experter på området)? Är de experter som citeras verkliga specialister? Om det i texten förekommer vaga källor eller inga källor alls ("vissa säger"), kan påståendena i artikeln vara falska.
- Kontrollera **bilderna** – bilder är kraftfulla och lätta att manipulera. Genom en omvänd bildsökning kan du få reda på om bilden har använts förut i ett annat sammanhang.
- **Tänk efter innan du delar!** Historien kan vara en förvrängning av verkligheten, exempelvis genom att gamla händelser återges i ett nytt sammanhang – eller så kan det röra sig om satir. Rubriken kan vara utformad för att väcka starka känslor.
- **Ifrågasätt dina egna förutfattade meningar** – ibland är en historia för bra eller underhållande för att vara sann. Ta ett djupt andetag, jämför med tillförlitliga källor och håll huvudet kallt. Om du läser något som gör dig arg, rädd eller ledsen, försök att ta dig tid att lugna ner dig innan du delar.

- **Arbeta i grupp och diskutera några typiska exempel på falsk information (bild 25)**

Dela upp klassen i grupper på högst 5–6 elever. Tilldela varje grupp en fallstudie. Låt eleverna läsa fallstudien och gå igenom frågorna i cirka 15 minuter. Avsätt sedan ytterligare 20–25 minuter för gruppernas presentationer och diskussion i klassen.

- En farlig ny konspirationsteori som har gett upphov till en kultliknande rörelse som nu sprider sig snabbt i Europa
- Utdrag ur Machiavellis bok om att "söndra och härska"
- Oetisk och vilseledande reklam om det "otroligt effektiva" läkemedlet X
- Ett tal av påven Urban II vid konciliet i Clermont (1095), som blev startskottet för korstågen
- En folksaga om en herdepojke och en varg

Obs! Dessa exempel är typiska narrativ och kan användas som de är. Du kan leta fram andra fallstudier som är bättre lämpade för dina elever eller ge eleverna i uppgift att tillsammans i grupperna leta fram andra fallstudier. Det kan vara konspirationsteorier (världen styrs av George Soros eller Bill Gates, regeringar sprider covid-19, utomjordingar i den amerikanska militärbasen Area 51 osv.), falsk hälsoinformation, falska fakta om minoritetsgrupper osv.

För inspiration:

- Poynters covid-19-databas <https://www.poynter.org/ifcn-covid-19-misinformation/>
- Fallstudier på webbplatsen EUvsDisinfo: <https://euvsdisinfo.eu/disinformation-cases/>
- Webbplatsen Lead stories "Bara för att det trendar behöver det inte vara sant" – Faktagranskning av populära historier: <https://leadstories.com/>

- **Sammanfattning, tips på mer information och resurser från EU-länderna (bilderna 26–34)**

Vad innehåller undervisningsmaterialet?

- **Inledande presentation** (i ppt-format)
  - a. Youtube-videorna är på engelska/ryska, men översatta transkriberingar är tillgängliga.
  - b. Förklaringar och beskrivningar finns i fältet *Anteckningar* under respektive bild.
- **Fem fallstudier för grupparbete** med uppgifter (*dessas kan anpassas, eller så kan andra fallstudier användas*).
- **Tips** (interaktiva spel, guider och resurser) för att ta reda på mer.

Alternativa historier som kan användas

- **Falska historier för att skapa fientlighet mot Natotrupper**
<https://vilniusinstitute.lt/en/lisas-case-repeated-german-soldiers-accused-of-rape/>
Emotionellt laddade historier brukar göra skada snabbare än de kan kontrolleras. Sådana falska historier verkar vanligtvis ganska trovärdiga.
- **I rysk tv försöker man skylla coronaviruset på USA**
<https://www.themoscowtimes.com/2020/02/06/russian-tv-runs-conspiracy-theory-blaming-trump-for-coronavirus-a69189>
<https://www.youtube.com/watch?v=JQRmacSHXoo>
Ett ryskt statligt tv-program har spridit en konspirationsteori där USA:s regering och amerikanska företag som vill tjäna pengar beskylls för ha orsakat virusutbrottet.

FALLSTUDIE NR 1

"Q":S VÄXANDE INFLYTANDE

Bakgrund

Vad har USA:s tidigare president Barack Obama, USA:s tidigare statssekreterare och presidentkandidat Hillary Clinton, Frankrikes president Emmanuel Macron, sångerskan Lady Gaga, pizzarestaurangen Comet Ping Pong i Washington D.C., Microsofts grundare Bill Gates och skådespelaren Tom Hanks gemensamt? Enligt anhängarna av konspirationsteorin QAnon är de alla del av en krets som ägnar sig åt satansdyrkan och handel med barn, där kändisar och den politiska och ekonomiska eliten deltar. USA:s förre president Donald Trump påstås ha rekryterats av militärens generaler för att avslöja detta nätverk och sätta stopp för dess kontroll över regeringen och medierna, den så kallade "djupa staten". Teorin vidmakthålls av en anonym person på nätet som använder sig av kodnamnet "Q" och påstår sig vara en högt uppsatt tjänsteman i den amerikanska regeringen med högsta säkerhetsgodkännande och därmed tillgång till sekretessbelagda uppgifter.

QAnon uppstod på marginaliserade nätforum som 4chan och 8chan, där de första inläggen publicerades redan 2017. Sedan dess har rörelsen emellertid fått stor spridning bland användare av Facebook, Twitter, Youtube och andra vanliga plattformar. En viktig egenskap hos QAnon som har gjort att rörelsen spridits snabbt är dess deltagarinriktade karaktär: "Q" lägger regelbundet ut ledtrådar i forum (även kallade "Q Drops"), och följare uppmanas att göra sina egna efterforskningar för att lösa mysteriet och komma fram till sanningen bakom de olika teorierna. Sedan slutet av 2019 har QAnon även dykt upp på europeiska webbplatser och webbsidor, i europeiska grupper och på europeiska konton, och lokala rörelser har vuxit fram som anpassar sig till lokala narrativ och sammanhang, främst i Tyskland, Frankrike, Italien och Storbritannien. Även befintliga grupper, som *Gilets Jaunes* i Frankrike eller högerextrema rörelser i Tyskland, har [i vissa fall](#) tagit till sig narrativ från QAnon. Den mäktiga "djupa staten", som utgör kärnan i Q:s narrativ, påstås sakna gränser, och lokala QAnon-följare beskriver politiker som Emmanuel Macron som "[den djupa statens spelbrickor](#)" och anklagar den tyska regeringen för att driva [ett hemligt pedofilnätverk](#).

Föga förvånande har covid-19-pandemin gjort saken ännu värre eftersom människor är hemma och tillbringar mycket mer tid på internet. Samtidigt är många missnöjda med sin regerings restriktioner och åtgärder för att hantera pandemin (munskydd, social distansering, nedstängningar och reserestriktioner). De narrativ som QAnon har spridit har därför sträckt sig från teorier om att coronaviruset är ett biologiskt vapen som har släppts ut av "den djupa staten" till att Bill Gates påstås ha planerat pandemin för att införa massvaccinationer och kontrollera världens befolkning.

Valfritt:

Titta på [den här videon](#) och gör själv en snabbsökning på nätet om QAnon.

Diskussionsfrågor:

- Kan du finna ett gemensamt tema bakom de narrativ som QAnon sprider i USA och Europa?
- Vad gör QAnon-rörelsen tilltalande för dess anhängare? På vilket sätt skiljer den sig från andra konspirationsteorier?
- Kan du nämna andra historiska ögonblick eller kritiska händelser som har utlöst liknande vågor av konspirationsteorier och desinformation i olika världsdelar? Vad har de alla gemensamt?
- Utifrån vad vi tidigare diskuterade om desinformationsaktörernas mål, hur tror du att de narrativ som QAnon sprider kan användas av utländska makter för att angripa Europa och få det att framstå som svagare?

FALLSTUDIE NR 2

DIVIDE ET IMPERA

("SÖNDRA OCH HÄRSKA")

Historia

[...] En fältherre bör, utöver alla sina andra handlingar, sträva efter att med alla medel **splittra fiendens styrkor**, antingen genom att väcka fiendens misstanke mot de män han litar på, eller genom att ge honom anledning att separera sina styrkor, så att han – på grund av detta – försvagas.

I det första fallet kan han ta några av dem som står fienden nära under sitt beskydd, till exempel genom att under kriget rädda deras ägodelar eller återföra deras barn eller andra närstående utan lösesumma. Ett exempel på detta är Hannibal, som brände alla fält runt Rom, men såg till att de som tillhörde Fabius Maximus förblev orörda. Eller Coriolanus som räddade adelns ägodelar när han kom med armén till Rom, men brände och plundrade plebejernas. [...]

När det gäller att splittra fiendens styrkor finns det inget säkrare sätt än att låta en del av de egna styrkorna angripa ett land, så att de (det landet) överger kriget eftersom de tvingas gå till försvar. [...] Titus Didius, som hade en liten styrka jämfört med fienden, väntade på en legion från Rom som fienden ville hejda på vägen.

För att förhindra detta spred Titus till hela sin armé att han ville sammandrabba med fienden nästa dag. Sedan såg han till att några av de fångar som han höll fick möjlighet att fly. De förde med sig konsulns order om att strida nästa dag, vilket gjorde att fienden övergav sina planer på att stoppa legionen, av rädsla för att mista delar av sina styrkor. På så sätt lyckades Titus hålla sig i säkerhet. Denna metod syftade inte till att splittra fiendens styrkor, utan snarare till att fördubbla de egna.

För att splittra fiendens styrkor har vissa släppt in dem i sina länder och låtit dem ta många städer, så att de, genom att placera vakter i dem, miste delar av sina styrkor längs vägen. Sedan, efter att ha gjort fienden svag, angrep de och besegrade honom.

Andra som hade för avsikt att anfälla en viss provins kunde låtsas gå till anfall mot en helt annan och gjorde detta på ett så övertygande sätt att ingen i den första provinsen förväntade sig ett angrepp. På detta sätt kunde de inta den innan fienden hann komma till undsättning. Fienden, som inte är säker på om du kommer att återvända till den plats du först hotade, kan inte ta risken att överge den platsen för att hjälpa den andra, och därför går han oftast inte heller till försvar. [...]

Källa: Wikisource, Book 6 of The Art of War (1675) av Niccolò Machiavelli, översatt av Henry Neville (anpassad)

Diskussionsfrågor:

1. Hur kan falsk information vara till hjälp i krigstider? Hur kan man dra fördel av motpartens osäkerhet?
2. Är det etiskt att ljuga i krigstider? Är det etiskt att ljuga i fredstider?
3. Varför är det mer sannolikt att splittrade styrkor besegras?
4. Hur gör brexit EU till en svagare organisation?
5. Kan du nämna minst tre frågor som uppfattas olika av EU-länder som har varit medlemmar under en längre tid och EU-länder som har anslutit sig relativt nyligen? Gör dessa skillnader EU till en svagare eller starkare organisation?

Citat

Migranter och flyktingar är inte bönder på mänsklighetens schackbräde. De är barn, kvinnor och män som lämnar eller tvingas lämna sina hem av olika anledningar, som delar en legitim önskan om kunskap och ägodelar, men framförallt om att vara mer.

Källa: Påve Franciskus, meddelande i samband med den hundra världsdagen för migranter och flyktingar.

Uppgifter

Vissa flyktingar flyr från sitt hemland till EU av andra orsaker än politiska eller säkerhetsrelaterade problem. De är ekonomiska migranter, som har en helt annan rättslig ställning, och EU gör en åtskillnad här.

Men tyvärr har vi inte alltid någon perfekt lösning när det gäller att skilja mellan dessa grupper. Dessutom kan desinformation användas för att framställa beslut i sådana frågor som olämpliga och omänskliga.

Tänk dig två olika situationer:

- a) En syrisk flykting **har inte rätt** att komma till ditt land och skickas tillbaka till Syrien.
- b) En pakistansk ekonomisk migrant **tas emot** av ett EU-land och garanteras bostad och förmåner under två år.

Förklara hur dessa situationer skulle öka spänningarna bland EU:s befolkning. Vilken eller vilka utländska motståndare till EU skulle kunna dra fördel av denna instabilitet?

FALLSTUDIE NR 3

LÄKEMEDELSBEDRÄGERIER KAN ALLVARLIGT SKADA DIN HÄLSA

Historia

[...] Det finns en mängd nya produkter som riktar sig till äldre konsumenter och som påstås kunna förbättra minnet eller i vissa fall till och med förebygga eller bota demens och Alzheimers sjukdom – trots att den konventionella vetenskapen ännu inte har hittat något botemedel. Sådana påståenden har nu börjat uppmärksammas av tillsynsmyndigheter och lagstiftare.

”Det finns en särskild plats i helvetet för alla som saluför kosttillskott som felaktigt sägs bota Alzheimers sjukdom eller demens – men det är exakt vad vi har sett tillverkarna göra”, sade den amerikanska senatoren Claire McCaskill, som är demokratisk ledamot i den amerikanska senatens särskilda utskott för åldrande, i ett uttalande. År 2015 skickade McCaskill brev till 15 återförsäljare och bad om information om deras principer och förfaranden för marknadsföring av kosttillskott. Detta efter att hon hade fått kännedom om kosttillskottet Brain Armor, som marknadsfördes som ”skydd” mot Alzheimers sjukdom, demens och stroke.

I november 2015 tillkännagav det amerikanska justitieministeriet en landsomfattande marknadskontroll av över 100 tillverkare och säljare av kosttillskott. Företagen anklagades för att lämna ogrundade påståenden om allt från behandling av Alzheimers sjukdom till botemedel för personer som är beroende av smärtstillande medicinering.

År 2016 avgjorde USA:s federala handelskommission ett fall där ett företag i Kalifornien anklagades för att hävda att ett av dess kosttillskott lindrar symtom som är förknippade med klimakteriet, bland annat värmevallningar och viktökning. Myndigheten avgjorde också ett fall där två försäljare av kosttillskott anklagades för att hävda att deras produkter kunde motverka grått hår eller återställa hårets naturliga färg.

År 2020 vann federala åklagare ett mål mot ägarna av ett Dallasbaserat kosttillskottföretag som marknadsförde en viktnedkningsprodukt, OxyElite Pro, som var kopplad till ett utbrott av hepatit och leversjukdom. Bland offren fanns 48-åriga Sonnette Marras som dog efter att ha tagit kosttillskottet 2013. Hon var från Hawaii och mamma till sju barn.

Källa: AARP Bulletin, juni 2016. AARP (American Association of Retired Persons) är en ideell, icke-partisk organisation som ger människor möjlighet att välja hur de vill leva när de åldras.

Diskussionsfrågor:

6. Varför är människor villiga att tro på tvivelaktiga löften från oetiska tillverkare?
7. Vad är skillnaden mellan vetenskapliga medicinska uppgifter och enskilda rekommendationer som brukar användas för att marknadsföra bedrägliga läkemedel?
8. Varför riktar sig falska läkemedel vanligtvis till lågutbildade eller äldre konsumenter? Hur kan vi hjälpa människor som hör till dessa grupper att inte falla offer för bedrägliga marknadsföringstekniker när det gäller sådana läkemedel?
9. Vilka har ett ekonomiskt intresse av att sprida sådan bedräglig information? Hur tjänar de pengar på att vilseleda konsumenter?
10. Vilka skulle kunna vara de bästa motåtgärderna (utöver rättsliga åtgärder) mot sådana bedrägerier?

Citat

En drucknande man griper efter halmstrån.

Källa: ordspråk.

Uppgifter

Gör en lista över farmaceutiska produkter i två kategorier: receptfria kosttillskott och receptbelagda läkemedel.

Förklara de viktigaste skillnaderna mellan dessa produkter när det gäller följande aspekter:

- De har tillverkats efter en grundlig utvecklingsprocess.
- Det sker en officiell tillsyn över tillverkningsprocessen.
- Det ställs krav på försäljningsstället.
- Det ges stöd efter försäljningen och på andra stadier.

Beskriv hur EU (och myndigheter i medlemsländerna) skyddar konsumenter från att manipuleras när det gäller hälsovård/hälsoprodukter.

FALLSTUDIE NR 4

PÅVEN URBAN II:S TAL OCH KORSTÅGEN

Urban II:s tal vid konciliet i Clermont 1095

År 1094 eller 1095 skickade den grekiske kejsaren Alexios ett meddelande till påven Urban II och bad om hjälp från väst mot turkarna, som hade tagit nästan hela Mindre Asien från honom. Vid konciliet i Clermont talade Urban II inför en stor folkmassa och uppmanade alla att gå ut och hjälpa grekerna och återkräva Palestina från muslimernas herravälde.

[...] Även om ni, Guds söner, har lovat mer beslutsamt än någonsin att bevara er inbördes fred och vidmakthålla kyrkans rättigheter, återstår ett viktigt arbete för er att göra. Efter att nyligen ha väckts till liv av Guds tillrättavisning måste ni nu ägna er rättfärdighets styrka åt en annan angelägenhet som berör er såväl som Gud.

Era bröder som bor i öst har stort behov av er hjälp, och ni måste skynda er att komma till deras undsättning, som de så ofta har blivit lovade. För som de flesta av er har hört, har turkarna och araberna attackerat dem och trängt in på östromerskt territorium ända till Medelhavskusten och Hellesponten i väst. De har ockuperat mer och mer av de kristnas land, och har besegrat dem i sju slag. De har dödat och tillfångatagit många, förstört kyrkorna och ödelagt riket.

Om ni låter detta fortsätta ostraffat, kommer de som tror på Gud att angripas ännu mer. Mot bakgrund av detta ber jag, eller snarare Gud, er att som Kristi budbärare sprida detta budskap och övertala alla oavsett rang – fotsoldater eller riddare, rika eller fattiga – att hjälpa dessa kristna så snart som möjligt och jaga bort denna onda ras från våra vänners land. Jag säger detta till dem som är närvarande, men det är också avsett för dem som inte är här. Kristus befaller det.

[...] Alla som dör på vägen, till lands eller till sjöss, eller i strid med hedningarna ska omedelbart få syndernas förlåtelse. Detta lovar jag dem genom Guds makt som jag är beklädd med. O vilken skam om en sådan föraktad och låg ras, som dyrkar demoner, skulle erövra ett folk som tror på den allsmäktige Gud och görs ärorikt i Kristi namn. Vilka förebråelser kommer Herren att överhopa oss med om ni inte hjälper dem som, tillsammans med oss, bekänner sig till den kristna religionen!

Låt dem som orättfärdigt vant sig vid privat krigsföring mot de trogna nu vända sig mot de otrogna och segrande avsluta detta krig, som borde ha inletts för länge sedan. Låt dem som länge varit rövare nu bli riddare. Låt dem som kämpat mot sina bröder och släktingar nu kämpa på ett rättfärdigt sätt mot barbarerna. Låt dem som har tjänstgjort som legosoldater mot liten lön nu få den eviga belöningen. Låt dem som har slitit ut sig både kroppsligen och själsligen nu arbeta för dubbel ära. Skåda! På den ena sidan kommer det att vara de sorgsna och fattiga, på den andra sidan de rika; på den ena sidan Herrens fiender, på den andra hans vänner. Låt dem som ger sig av inte skjuta upp resan, utan arrendera ut sin mark och samla in pengar för sina utgifter, och så snart vintern är över och våren kommer, låt dem ivrigt ge sig ut på vägen med Gud som sin vägvisare.

Källa: A Source Book for Mediæval History. Selected documents illustrating the History of Europe in the Middle Age, O. J. Thatcher, E. H. McNeal, New York, 1905.

Diskussionsfrågor:

1. Vilka är de "heliga" anledningarna till korståget enligt påven Urban II?
2. Vilka är de verkliga anledningarna till påvens begäran?
3. Varför var detta offentliga tal så starkt och inflytelserikt vid den tidpunkten?
4. Vad skulle "turkarna och araberna" ha svarat då ... och nu?
5. Vilka möjligheter att dubbelkontrollera information fanns då (1095) i det område som kontrollerades av katolska kyrkan?

Uppgifter

Skriv ett svarsbrev (eller ett svarstal) från Alexios motståndare i Mindre Asien. Det bör riktas till alla potentiella deltagare i korstågen.

FALLSTUDIE NR 5

UTNYTTJA MÄNNISKORS FÖRTROENDE FÖR ATT SPRIDA FALSK INFORMATION

Historia

DET var en gång en ung herdepojke som vaktade sina får vid foten av ett berg nära en mörk skog. Han kände sig ganska ensam hela dagen, så han tänkte ut en plan för att få lite sällskap och spänning.

Han sprang ner mot byn och ropade "vargen kommer, vargen kommer", och byborna kom honom till mötes, och några av dem stannade hos honom under en längre tid. Detta tyckte pojken var så trevligt att han några dagar senare försökte sig på samma trick, och återigen kom byborna för att hjälpa honom.

Men det dröjde inte länge förrän en varg faktiskt kom ut ur skogen och började oroa fåren, och pojken ropade förstås "vargen kommer, vargen kommer", den här gången ännu högre än förut. Men nu trodde byborna, som hade blivit lurade två gånger förut, att pojken lurade dem igen, och ingen brydde sig därför om att komma till hans undsättning. Så vargen gjorde sig ett riktigt skrovsmål av pojkens flock. När pojken beklagade sig sade byns vise man: "En lögnare blir inte trodd ens när han talar sanning."

Diskussionsfrågor:

11. Varför går det att lura människor över huvud taget? Vilka är de främsta orsakerna? // Brist på alternativ information, avsaknad av källor, brist på kritiskt tänkande
12. Hur kan utbildning göra människor bättre på att bemöta lögner?
13. Är det en bra strategi på lång sikt att ljuga? Hur brukar det sluta?
14. Vilka möjliga alternativ hade herdepojken efter krisen? Hur kunde han återvinna bybornas förtroende (om alls var möjligt)?
15. Har du hört några liknande historier som "vargen kommer" i skolan? Vad är likheten mellan dem och falska förklaringar (t.ex. "jag var sjuk", "bussen kom inte" osv.)? Vilka konsekvenser kan sådana förklaringar få på lång sikt?

Citat

Du kan lura alla människor ibland, du kan till och med lura vissa människor hela tiden, men du kan inte lura alla människor hela tiden.

Källa: Okänd, slutet av 1800-talet

Uppgifter

Skapa en situation (eller beskriv en situation som du minns) där en eller flera välkända mediekanalet använder sig av samma "vargen kommer"-strategi. Förklara hur förtroende används för att sprida falsk information. Använd ett passande citat.